

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

39.

KAZI SONUÇLARI

TOPLANTISI

2. CİLT

22-26 MAYIS 2017

BURSA

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 178/2
Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù Yayın No: 3551/2

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr. Adil ÒZME

22-26 Mayıs 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Bursa Bùykřehir Belediyesi ve Uludađ Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama

Yakup řahiner, Mehmet Esen, Sibel Gök

Kapak Resmi: Aygùn Meriç, İznik Roma Tiyatrosu

ISSN: 1017-7655

Basım Yeri: Star Matbaacılık / BURSA 2018
0224 249 33 20

Sertifika No : 15366

**39. ULUSLARARASI KAZI,
ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU**

**SCIENTIFIC COMMITTEE OF 39th INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY**

Prof. Dr. Yusuf ULCAY

Prof. Dr. Mustafa şAHİN

Prof. Dr. Charles Brian ROSE

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN

Prof. Dr. Havva İşKAN İşIK

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. İ. Hakan MERT

Prof. Dr. Berna ALPAGUT

Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU

Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE

Prof. Dr. Miroslav NOVAK

Prof. Dr. Douglas BAIRD

Doç. Dr. Derya şAHİN

Doç. Dr. Necmi KARUL

Doç. Dr. Aygün EKİN MERİÇ

Yrd. Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI

Yrd. Doç. Dr. Filiz İNANAN

Ali Umut TÜRKCAN	
2016 Eskişehir (İnönü), Kanlıtaş Höyük Kazı Çalışmaları	243
Roland R.R. SMITH	
Aphrodisias 2016	263
Aygün EKİN MERİÇ, Ali Kazım ÖZ, Nezihat KÖŞKLÜK KAYA, Fatih Hakan KAYA, Nihal KARDORUK	
İznik Roma Tiyatrosu 2016 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	285
Ahmet Cem ERKMAN, Şakir Önder ÖZKURT, Yarenkür ALKAN	
Kurutlu Kazısı (2016)	301
Emel ERTEN, Murat ÖZYILDIRIM, Tuna AKÇAY	
Mersin Silifke Olba Kazıları: 2016 Dönemi Çalışmaları.....	309
Coşkun ÖZGÜNEL, Turan TAKAOĞLU, Davut KAPLAN, Tayyar GÜRDAL, Abdulkadir ÖZDEMİR	
2014-2016 Yılı Gülpınar Kazıları (35-37.Yıl)	321
Armağan ERKANAL, Rıza TUNCEL, Beyza GÜLMEZ, Gizem ALPARSLAN	
2016 Yılı Panaztepe Kazısı Sonuçları.....	347
Yılmaz AKKAN, Aslı SARAÇOĞLU	
Tralleis 2016 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	367
Şerif SÖYLER, Harun TAŞKIRAN, Rainer M. CZICHON, Kadriye ÖZÇELİK, Selahattin POLAT, Mehmet Ali YILMAZ, Eşref ERBİL, Müberra TÜRKER, Davut DAĞCI	
Uşak Banaz Sürmecik Paleolitik Kazısı-2016	381
Erksin GÜLEÇ, İsmail ÖZER, Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM, Mehmet SAĞIR, İsmail BAYKARA, Serkan ŞAHİN	
2016 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı	392
Aytaç COŞKUN	
Zerzevan Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları	405
Akın ERSOY, Sarp ALATEPELİ	
Antik Smyrna/İzmir, 2016	423
Hüseyin Sabri ALANYALI, Feriştah SOYKAL-ALANYALI, Hasibe İSLAM AKAT, İbrahim Hakan MERT	
Side 2016 Yılı Çalışmaları	443
Mihriban ÖZBAŞARAN, Güneş DURU	
Aşıklı Höyük'te İlk Yerleşim, En Eski Topluluk ve Yaşam	477

2014-2016 YILI GÜLPINAR KAZILARI (35-37.YIL)

Coşkun ÖZGÜNEL*
Turan TAKAOĞLU
Davut KAPLAN
Tayyar GÜRDAL
Abdulkadir ÖZDEMİR

2014-2016 yılı Gülpınar kazı ve restorasyon çalışmaları, Prof. Dr. Coşkun Özgünel başkanlığında ÇOMÜ, ODTÜ, OMÜ, AÜ ve BEÜN'den araştırmacı ve öğrencilerin katılımları ile gerçekleştirilmiştir¹. Prehistorik (Kalkolitik)

* Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL, Sedat Simavi Sok. 23B/10, Çankaya Ankara/TÜRKİYE. ozgunel@gmail.com

Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Kampüsü-Çanakkale/TÜRKİYE, turantakaoglu@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Davut KAPLAN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 55139, Kurupelit-Samsun/TÜRKİYE, davutkaplan@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Tayyar GÜRDAL, Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. 67100 İncivez-Zonguldak/TÜRKİYE, tayyargurdal@gmail.com

Araş. Gör. Abdulkadir ÖZDEMİR, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Kampüsü-Çanakkale/TÜRKİYE, akadir23@gmail.com

¹ Kazı Başkanımız Prof. Dr. Coşkun Özgünel başta olmak üzere, Bakanlık Temsilcileri Manolya Tükel, Kemal Çibuk ve Leyla Ay'a, bilimsel çalışmalarımıza katkıda bulunan, kazı heyeti üyeleri Prof. Dr. Turan Takaoğlu (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), Doç. Dr. Zeynep Çizmeli Ögün (Ankara Üniversitesi, DTCF – Klasik Arkeoloji), Nimet Özgönül (ODTÜ Mimarlık Fakültesi), Emel Sel (Mimar) Tuğrul Selçuk (Heykeltıraş), Yrd. Doç. Dr. Tayyar Gürdal (Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), Yrd. Doç. Dr. Davut Kaplan (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), Dr. Tolga Özhan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), Araş. Gör. Abdulkadir Özdemir (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), Araş. Gör. Onur Bamyacı (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü), ve Öğr. Gör. Çilem Yavşan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu)'a teşekkür ederiz.

Büyük bir özen göstererek çok ağır şartlarda bizlerle çalışan, yüksek lisans öğrencileri Arkeolog Ayşe Özdemir ve Arkeolog Serhan Mutlu (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Arkeolog Ayşe Takaoğlu'na, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri İbrahim Günaydın, Hilal Gizem Yazgan, Mediha Şen, Emine Gizlenci, Neslihan Çalık, Gamze Kaya, Nesrin Pancar ve Tuğba Özdemir'e, muhasebe sorumlumuz Yurdakul Biçer'e içtenlikle teşekkür ederim.

Dönem yerleşimi ve Klasik Dönem kazılarının yanı sıra Helenistik Döneme ait Apollon Smintheus Tapınağı ön cephesinde ise restorasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Tapınak ve çevresinde çimlendirme çalışmalarına ek olarak ören yeri girişinin düzenlemesi de bu yıl tamamlanmıştır².

Smintheion 2014-2016 yılı çalışmaları kazı, onarım ve çevre düzenlemesi olarak farklı alanlarda sürdürülmüştür. Prehistorik Smintheion (Kalkolitik Dönem) kazı çalışmaları, podyumlu yapı ve su deposu kazı çalışmaları, tapınak restorasyon çalışmaları, nişli yapı ve Büyük Roma Hamamı koruma çalışmaları ve çevre düzenlemesi çalışmalarını kapsar.

1. PREHİSTORİK SMINTHEION (KALKOLİTİK DÖNEM) KAZI ÇALIŞMALARI

Turan TAKAOĞLU
Abdulkadir ÖZDEMİR

Gülpınar Apollon Smintheion kazıları bünyesinde Kalkolitik Gülpınar (Smintheion) yerleşimdeki 2014 yılı arazi çalışmaları, 2015 yılında ise stratigrafiğe yönelik kesit temizleme, çizim ve laboratuvar çalışmaları olarak gerçekleştirilmiştir. Prehistorik yerleşimin etrafında belirli aralıklarla açılan sondaj ve açmalar ışığında, yerleşimin yayılım alanını ve sınırlarını tespit etmek amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu sezonki kazı çalışmaları ağırlıklı olarak ana yerleşimde tespit edilen mimari yapıların devamlılığını, aynı zamanda da yerleşimin yaşam sınırlarını tespit etmeye yönelik sondaj çalışmalarından oluşmuştur.

Bu bağlamda, yerleşimde 2014 yılı kazı çalışmaları; G12 q1, F10 q2, G7 q2, H11 q3, H12 q1-q2, I12 q1, I14 q1-q2 - q3, J17 q4, N8 q1, K14 q2, G13 q3/H13 q4 plan karelerinde gerçekleştirilmiştir. Bunlar:

Kalkolitik Smintheion yerleşimi mimari yapılarının sınırlarına ulaşılması ve yayılım alanının belirlenebilmesi için ana yerleşimin 35m. kuzeyinde belirlenen 2,5x5m. boyutlarındaki G12 karelağı q1 açmasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda, açmanın kuzeyinde, yürüme zemininden -30cm.de Geç Roma Dönemine ait, döküntü şeklinde küçük/yuvarlak taşlara rastlanılmıştır. Açmanın güneybatısında ise -60cm. derinlikte, 75 cm. genişliğinde, 2 sıra büyük yuvarlak taşlardan örülmüş ve 100cm.lik bir kıs-

² Kazı çalışmalarına izin veren ve maddi destek sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne sonsuz teşekkür ederiz. 2014-2016 yılı Smintheion kazılarının güçlü destekçisi İÇDAŞ AŞ.a teşekkür ederiz.

mı açığa çıkartılan, güney kesite doğru devam ettiği anlaşılan, Prehistorik Dönem olası duvar yapısı (?), tahrip olmuş bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Bu olası duvar haricinde herhangi bir Prehistorik mimari unsura rastlanılmamıştır. Bu alanda yapılan çalışmalardan elde edilen verilerden yola çıkarak yerleşimin buraya kadar uzandığı ve yaşam izlerine rastlanıldığı tespit edilmiştir.

F10 karelağı q2 açması; ana yerleşimin yaklaşık 40m. kuzeybatısında 2,5x5m. boyutlarındaki açmada; seviye inme çalışmaları sırasında açma içerisinde hiçbir Prehistorik mimari ögeye ve herhangi bir ateş veya kül izine rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra açmanın güneydoğu köşesinde -60cm. ile -90cm. arasında yoğun miktarda Kalkolitik Döneme ait seramik parçalar, kemik, çakmaktaşı ve deniz kabuğu buluntular ele geçirilmiştir. Açmanın güneydoğu köşesinde yürüme zemininden -90cm.de, diğer kısımlarda ise -70cm.de işlenmemiş ana toprağa ulaşılmıştır.

G7 karelağı q2 açması; Ana yerleşimin yaklaşık 55m. kuzeybatısında 2,5x5m. boyutlarında açılan G7 karelağı q2 açmasındaki çalışmalarda, açmanın kuzeydoğu köşesinde yürüme zemininden - 20 / - 40 cm. arası derinlikte iki sıra taştan örülmüş, Kalkolitik Döneme ait duvar yapısı tespit edilmiştir. Kalkolitik Döneme ait mimari unsur olabilecek diğer öge açmanın güneydoğu köşesinde ve kesite doğru devam eden, içinde öğütme taşının bulunduğu - 30 / - 40 cm. aralığındaki taşlar olası duvar izlenimi vermektedir. Bunların yanı sıra - 30 / - 50 cm. aralığında doğu kesitinin önünde açmanın güneydoğu köşesinden kuzeydoğu köşesine doğru 150 cm. mesafede, doğu - batı yönünde ise 100 cm. uzaklıkta işlenmemiş ana toprak üstüne oturan döküntü taşlara rastlanılmıştır. Çalışmalar -70cm.de ana kayaya ulaşılmasının ardından tamamlanmıştır.

Kalkolitik Smintheion yerleşiminin 20m. kuzeyinde yer alan H11 karelağındaki çalışmalar; 3x3,5m. boyutlarında q3 açmasında, H12 karelağındaki çalışmalar; 2,5x5m. boyutlarında açılan q1 ve 5x5m. boyutlarında q2 açmalarında gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). H12 q2 plan karesindeki 4.70 m. uzunluğundaki, 50 - 55 cm. genişliğindeki alta doğru iki sıra taş dizisinden oluşan, harç dolgulu kuzey - güney uzantılı 1. mimari evreye ait olan duvarın sınırları tespit edilmiştir. Duvarın sert harç dolgusu, deniz kabuğu, çakmaktaşı ve minik dere taşlarının sıkıştırılmasıyla oluşturulduğu anlaşılmıştır. Duvarın güney sınırı batıya doğru köşe yapmıştır. Kuzey sınırının ise, harç dolgulu duvarın kuzey kısmında aynı dönem içerisinde doğu-batılı uzantılı 50cm. genişliğinde bir duvar tarafından tahrip edilmiştir. Harç dol-

gulu duvarın doğusunda 2. mimari evreye ait, tahrip olmuş olası mekanlara ait duvarlar bulunmaktadır. H12 karelağı q1 açmasında +59,61 kotta, doğu-batı uzantılı, korunduğı itibariyle 1.5m. uzunluğunda ve 50 cm. genişliğinde çift sıra taştan örölmüş bir duvar tespit edilmiştir. Tahrip olmuş bir şekilde açığa çıkartılan bu duvarın üzerinde bir mezar tespit edilmiştir. "M5" olarak adlandırılan mezarın kemikleri son derece karışık durumda ele geçirilmiştir. Bu karışıklığın kendi dönemi olan Kalkolitik içinde olma ihtimalinin yüksek olduğı düşünölmekte, iskelette kafatası, kol veya bacak, kaburga kemikleri dışında tanımlanabilir kemik yoktur. Mezarın güney, doğu ve batı kısmında bulunan küçük taşlar olası mezar sınırı olarak değerlendirilebilir. Kuzey kısımdaki olası sınırın izine rastlanmamıştır. Mezar hediyesi olarak kafatası kemiklerinin yanı başında, tümlenebilen parçalar halinde, sepet kulplu çanak ve yüksek kaideli ip delikli kulpa sahip sığ çanak, tespit edilmiştir. H12 karelağı q2 açmasında iki adet basit toprak mezar tespit edilmiştir. Açmanın kuzeyinde yer alan +59,23 kotta "M6"nın ayak ucuna ölü hediyesi olarak özenle seramik kap yerleştirilmiştir (Resim: 2). "M6" yarı *hocker* pozisyonunda baş kısmı kuzeyde, ayakların ise güneyde olduğı; ancak yüzünün doğuya baktığı anlaşılmaktadır. Mezarı kuzeyden, batıdan, güneyden ve belli belirsiz doğudan sınırlayan taşlar yer almaktadır. H12 q1 açması içinde kalan, M6'nın 2,5m. kuzeyinde +59.30 kotta, yoğun kül ve deniz kabuğı tabakası, kuzeybatısında ise yoğun ateş ve kül izlerine rastlanılmıştır. "M6"nın yaşam düzleminde ele geçirilen ve doğrudan ilişkili olduğı düşünölen ocak yapısının yoğun ısıya maruz kalmış deniz kabuğı ve hayvan kemikleri buluntularıyla birlikte ele geçmesi, bireyin gömölmesinden itibaren bu alanda yemek şölenlerinin yapılmış olabileceğı fikrini akla getirmektedir. Açmanın güneyinde +59,24 kotta diğeri bir basit toprak mezar tespit edilmiştir. "M7" olarak adlandırılan mezarının ayak ucuna da ölü hediyesi olarak özenle seramik kap yerleştirilmiştir. Bacakların 90 derecelik duruşu yarı *hocker* pozisyonu olarak değerlendirilmektedir. Baş kısmının güneyde, ayakların kuzeyde olduğı; ancak yüzünün doğuya baktığı anlaşılmaktadır. Kollar ve eller 90 derecelik açı yapacak şekilde mezara konmuştur. "M6" mezarının baş kısmı kuzeyde, yüzünün ise doğuya baktığı bilinmekte ve her iki mezar arasında yön birliğı ancak bu şekilde sağlanmaktadır. Ayak ucunda yer alan seramik kaplar her iki mezar için benzer özellikler taşımaktadır. Her iki mezarın ortak özellikleri arasında derin olmayan bir çukur içinde yarı *hocker* şeklinde gömölüp üzerinin taşlarla kapatılmasıdır. Özellikle kafatasına ait kemiklerin azlığı, çene ve diş izlerine rastlanılmaması; dönem içinde tahribat fikrini akla getirmektedir. Seramik

çömleğin hediye olarak sunulmasının yanı sıra kafatası hizasında obsidyen dilgi de mezar hediyesi olarak değerlendirilmiştir. Bireyin ayak ucu ile başına konan iki hediye ve yarı *hocker* duruşu ile mezarın taban seviyesi ve sınırları belirlenmiştir. “M7” mezarının batı sınırı ince uzun hat halinde ateş yeri ile sınırlandırılmıştır. Kalkolitik Gülpınar kazıları 3x3,5 m. boyutlarındaki H11 q3 açmasındaki çalışmalar esnasında +59,20 kotta yoğun kül ve ateş görülmüş ocak ve yaşam düzlemi tespit edilmiştir. Yaşam düzlemi üzerindeki kül ve ateş izlerinden kaynaklı topraktaki renk farklılıkları yaşam düzleminde çok fazla ateşle ilgili faaliyetin yapıldığını göstermektedir. H12 q2 plan karesinde yer alan ve “M7” olarak isimlendirilen mezar buluntusu ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülen ocak yapısının, bireyin gömülmesinden itibaren bu alanda yemek şölenlerinin yapılmış olabileceği fikrini akla getirmektedir. Yoğun ısıya maruz kalmış midye / deniz kabuğu ve hayvan kemikleri buluntuları ve yoğun çakmaktaşılarının ele geçmesi, ocak yapısının uzun süreli ve kalabalık bir nüfus tarafından kullanıldığı düşüncesini akla getirmektedir.

3,5x7m. boyutlarında I14 karelağı içerisinde denk gelen q1,q2,q3 açmalarında çalışmalarda yürüme zeminin – 15 cm. seviyesinde, +59,11 kotta görülmeye başlayan Roma Dönemi duvarının açmayı batıdan – doğuya doğru Kalkolitik Dönem mimari unsurları tahrip ederek devam ettiği görülmektedir.

I14 karelağı q2 açması sınırları içinde 2. mimari evreye ait olan, +58.32 kotta, kuzey-güney uzantılı 3.20m. uzunluğunda iki sıra taştan oluşan 50 cm. genişliğinde ve aşağıya doğru iki sıra taş dizili duvar yer almaktadır. Mevcut bu duvarın çevre duvarına ait koridor olma ihtimali ile olası herhangi bir mekana ait duvar olma ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır. 2. mimari evreye ait +59.49 kotta güneydoğu-kuzeybatı yönlü 3.50m. uzunluğunda, iki sıra taş dizisi ile 50 cm. genişliğinde ve 4 alt sıra taş dizisi ile 40 cm. yüksekliğe sahip olan duvar, çevre duvarı fikrinin arkeolojik kanıtı olarak karşımıza çıkmıştır. Mevcut duvara bitişik halde kuzeydoğu – güneybatı aksında 120 cm. uzunluğunda, üç sıra taş dizisi ile 70 cm. genişliğe ulaşan ve alta doğru iki sıra taş dizisi ile 30 cm. yüksekliği bulunan +58,61 kotta, duvar payanda (paye) işlevi görmektedir. Mevcut payeye paralel halde kuzeyde ikinci bir payanda daha tespit edilmiştir. İki paye arasında 40 cm. lik mesafe bulunmaktadır. I14 q1 açması içinde yer alan +58,61 kottaki ikinci paye, mevcut duvara bitişik halde kuzeydoğu – güneybatı aksında 115 cm. uzunluğunda, üç sıra taş dizisi ile 55 cm. genişliğe ulaşan ve alta doğru dört

sıra taş dizisi ile 40 cm. yüksekliğe sahiptir. Çevre duvarının gövdesi güneydoğu-kuzeybatı uzantılı bir şekilde, kuzey kesite girerek devam ettiği gözlemlenmiştir. I14 q2 açmasındaki seviye inme çalışmaları sonucunda 2. mimari evreye ait payeli çevre duvarının altında, 1. mimari evreye ait izlere de rastlanmıştır. Payandalar arasında ve altında kalmış olan +58,16 kotta güneydoğudan-kuzeybatıya doğru uzanan iki sıra taştan oluşan, 50 cm. genişliğe sahip 2m. uzunluğunda ve köşe yaparak doğuya doğru güneybatı-kuzeydoğu yönünde ilerleyen, 3,50m. uzunluğunda duvar ortaya çıkarılmıştır. Birinci payenin batısında 1. Evre duvarının köşe yaptığı tespit edildiğinden bir mekan olma fikrini güçlendirmiştir. Ancak Roma Dönemi duvarının Kalkolitik Dönem 1. ve 2. mimari evreyi tahrip ettiği, aynı zamanda Kalkolitik 2. mimari evrenin de 1. mimari evreyi tahrip ettiği bu dar alanda gözlemlenmiştir.

Kalkolitik Gülpınar yerleşiminin sınırlarını belirlemeye yönelik olarak I14 karelağının 27.5m. doğusunda, ana yerleşimin yaklaşık olarak 50m. kuzeydoğusunda 2.5x5m. boyutlarındaki J17 karelağı q4 açmasında yapılan çalışmalarda kuzeybatı köşede +55,56 kotta yoğun ateş izine rastlanmıştır. Mevcut ateş yerlerinin yaklaşık 80 cm. güneyinde ise birbirine yakın veya bitişik halde hilal biçimli beş adet taş tespit edilmiştir. Bahsedilen bulguların ocaklara ait olması yüksek bir olasılıktır. Mimari bulgu açısından sadece ocakların tespit edilmesi, mekan dışı açık hava faaliyet alanı fikrini akla getirmektedir.

Kalkolitik Dönem yerleşmesinin yaklaşık olarak 30 m. batısında, 2.5x5m. boyutlarındaki N8 karelağı q1 açmasındaki çalışmalar sonucunda, Roma Dönemi yapıları tarafından ana yerleşimin batı kısmının tahrip ettiği anlaşılmıştır.

Ana yerleşimin hemen doğusunda yer alan K14 karelağı q2 açmasındaki çalışmalarda yürüme zemininden -30 cm. seviye inildikten sonra Kalkolitik Dönem yerleşimini tahrip eden Geç Roma Dönemine ait doğu-batı uzantılı kireç harçlı 75 cm. genişliğindeki duvar yapıları tespit edilmiştir. Bu açmadaki çalışmalar Kalkolitik Smintheion yerleşiminin doğusundaki tahribatın boyutlarını göstermektedir.

G13 karelağı q3 açması ve H13 karelağı q4 açmalarında çalışılmasının ana amacı; I14 q2 – q1 plan karelerinde tespit edilen güneydoğu-kuzeybatı uzantılı devam eden payeli çevre duvarının tam aksı yönüne denk gelmesidir. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda payeli çevre duvarı hakkında bilgi edinilememiştir. İleriki kazı sezonlarında yapılacak olan açma genişleme

çalışmalarında bu alan önem teşkil edecektir. Fakat bu açmadaki çalışmalar sonucunda kuzeyde mimari yapıların tahrip olmuş bir şekilde bu alanda görülmesi, özellikle açmanın güneyinde bir mekanın varlığının tespit edilmesi, Kalkolitik Dönemde yerleşimin kuzey-kuzeydoğu yönünde 30 m. kadar daha uzandığını bize göstermektedir.

2014 yılı kazı sezonu sonucunda; Gülpınar Smintheion kazıları bünyesinde yerleşimin kuzey ve kuzeybatı yayılım alanı ve sınırı, istimlak edilmiş alanlarda sınırlı da olsa çalışılan alanlarda tespit edilmiştir. İleriki yıllarda eğer yerleşimin kuzeydoğusu ve kuzeybatısındaki tarlalar da istimlak edilirse bu alanlarda yapılacak sondajlar ile yerleşimin kuzeydoğu ve kuzeybatısındaki yayılım alanı ve sınırları daha geniş bir biçimde tespit edilebilir.

Yerleşimin doğu, batı ve güney sınırları Roma ve Bizans dönemlerinde yapılan mimari yapılar tarafından yoğun bir şekilde tahrip edildiği tespit edilmiştir. Yerleşimin batısını, Geç Roma Dönemine ait yapılar tarafından tahrip ettiğini, N8 q1 açmasında yapılan çalışmalarda da belgelenmiştir. Doğusunu; K14 q2 açmasında ortaya çıkarılan Geç Roma Dönemi yapısı tarafından tahrip edildiği anlaşılmıştır. Aynı zamanda ana yerleşimin doğusunda ve güneyinde kutsal yol ve buna bağlı yapılar, küçük hamam ve podiyumlu yapı gibi M.S. 2-3 yy ait Roma Dönemi mimari yapıları yoğun bir şekilde yer almaktadır. Geç dönem yapıları açığa çıkartılırken, bu yapılara ait mekanların içerisinde ya da boş bırakılan alanlarında, yoğun tahrip edilmiş bir şekilde Prehistorik kalıntılara ulaşılmıştır. Yerleşimin bu alanlara kadar devam ettiğinin göstergesi olmakla birlikte, Kalkolitik Dönem yapılarının tahribatının boyutu da açıklamaktadır.

Prehistorik Smintheion kazı çalışmaları sırasında, H 12 karelağında 3 adet mezar (M5-M6-M7) tespit edilmiştir. Kalkolitik Smintheion yerleşimi açısından oldukça önem arz eden bu mezar buluntuları, bize şimdiye kadar yerleşim insanlarının bilinmeyen ölü gömme gelenekleri hakkında bilgi vermektedir. Basit toprak mezar olarak karşımıza çıkan mezarların içinde ölüler dizlerin kırılarak karın bölgesine doğru çekme (anne karnında) pozisyonunda, yarı *hocker* şeklinde yatırılmıştır ve ölülerin ayak uçlarına ölü hediyesi olarak özenle seramik kaplar yerleştirilmiştir. Mezarların üzerleri taşlarla geliş güzel kapatılmıştır.

Kazı sezonunda bütün karelağlarda kazı çalışmalarının tamamlanmasının ardından, gerekli mimari çizim ve tüm belgeler yapıldıktan sonra, açmaların üzeri öncelikle koruyucu ve ayırıcı madde olarak geotekstil serilmiş, sonrasında ise belirli seviyeye kadar elenmiş toprakla kapatılarak ko-

ruma altına alınmıştır. 2014 yılı Kalkolitik Dönem arazi çalışmaları 29.08.2014 tarihinde, arazideki tüm kazı ve belgeleme çalışmalarının ardından son bulmuştur.

Kalkolitik Döneme ait buluntular: 2 adet sağlam derin çanak (Resim: 3), 1 adet restore edilmiş yüksek kaideli sığ çanak, 1 adet kırık mermer konik *rhyton* parçası, yassı baltalar, 2 adet tutamak kısmı kırık pişmiş toprak kapak, 7 adet kırık şekilde ele geçirilen çömlek kırığı disk (sherd disk), çok sayıda öğütme taş ve el taşı, taş aletler, perdahlamada kullanılan taş ve pişmiş toprak aletler, çok az kemik alete ait parçalar, hasır ve yaprak izli kaideler, tümlenebilen çanak çömlek ve çok sayıda amorf çanak çömlek parçaları, çeşitli türlere ait deniz kabukları, deniz kabuğundan kolye parçaları, tanımlanabilir hayvan kemikleri, çok sayıda çakmaktaşına ait dilgi, çekirdek ve yonga parçaları ele geçirilen buluntular arasındadır.

Prof. Dr. Turan Takaoğlu tarafından 2015 yılı Prehistorik (Kalkolitik) Dönem tabakalaşmasına ilişkin kesit çalışması ise kutsal yolun büyük Roma hamamı ile yol olarak birleştiği noktanın güneyinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan kesit çalışması sonucu en altta ana kaya üzerinde Kalkolitik yapı kalıntısı, yukarı doğru Klasik ve Helenistik Dönem malzemesinin karışık geldiği tabaka üzerinde Roma, en üstte ise Bizans tabakası bahçe toprağı ile birlikte tespit edilmiştir. Kesit fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Kalkolitik Smintheion yerleşimi 2016 yılı kazı sezonunda, gerekli görüldüğü takdirde yerleşim sınırlarını belirlemeye devam etmek için test sondajlarının açılması planlanmaktadır.

PODYUMLU YAPI VE ÇEVRESİNDEKİ KAZI ÇALIŞMALARI

Davut KAPLAN

Podyumlu Yapı

2013 yılında kazı ve temizlik çalışmaları ile temel yapısı ortaya çıkarılmış podyumlu yapının kazı çalışmaları 2014 yılında kuzey ve kuzey doğu kenarında, 2015 yılında ise çevreye yayılmış üst yapı bloklarını araştırma ve temenos içerisinde gerçekleştirilmiştir (Resim: 4-5). Podyumlu yapı, kutsal yolun doğusundadır. Ortaya çıkarılan temel kalıntıları dikkate alındığında yapı dikdörtgen planlı ve kutsal yol ile doğrudan ilişkilidir. Yapı kuzeybatı güneydoğu yönünde yerleştirilmiştir. Giriş kısmı kutsal yola dönük olması gereken yapının aşırı tahribattan dolayı ön cephesini kestirmek güçtür ancak kutsal yoldan ulaşım sağlanıyor olmalıdır. Küçük hamam ile podyumlu

yapı arası kazılmamış olmasına rağmen her iki yapı birbirinden bağımsızdır. Kutsal alan düzenlemesi yapılırken küçük hamam, podyumlu yapı ve kutsal yolun belirli bir mimari plana bağlı kalınarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Temel seviyesine kadar tahrip olmuş yapının korunmuş podyum kısmı ve bu kısma ait harçlı moloz dolgu sistemi ortaya çıkarılmıştır. Dikdörtgen planlı yapının çevresini bir harçlı duvar örgüsü çevrelemektedir. Bu duvarlar köşelerde ve kutsal yol yönünde kalker bloklar ile örülmüş temenos duvarlarıdır. Yapının çevresinde özellikle kuzey bölümde kazılar gerçekleştirilmiş ve üst yapıya ait aşırı tahrip olmuş durumda bazı mimari parçalar tespit edilmiştir. Yapı moloz taşlı ve harçlı podyum düzenlemesine sahiptir. Harçlı moloz kütlenin (podyum dolgusu) üzerinde kesme kalker blok taşlarından in-situ birkaç temel bloğu tespit edilmiştir. Bu kalker bloklar birbirlerine kenet ve dübel ile bağlandıkları yuvalardan anlaşılmaktadır. Batıda köşede korunmuş bu temel uygulaması diğer köşe ve cephelerde tahribattan dolayı korunamamıştır. Bu kalker bloklardan bazıları Geç Antik Çağ yapı kalıntılarında, bazıları küçük Roma hamamında bir kısmı ise çevreye yayılmış halde ve son olarak bahçe sınır duvarları olarak yan dikilmek suretiyle kuru moloz taştan örülü duvarlar içerisinde tespit edilmişlerdir.

Alt Yapı: Podyumlu yapının en dikkat çekici özelliği temel düzenlemesidir. Küçük boyutlu olmasına rağmen özenli bir işçilik gösterdiği temel kalıntıları ve ele geçirilen mimari bloklardan anlaşılmaktadır. Prehistorik yerleşimin yayıldığı alan üzerinde alüvyon ve dolgu toprak üzerine inşa edilmiştir. Podyumlu yapının inşa edildiği zemin doğu yönünde eğimlidir. Bu eğimden dolayı yapı yüksek bir podyum üzerine inşa edilmiştir. Dolgu toprak üzerine 50-60 cm. yüksekliğinde sade moloz taştan bir alt yapı hazırlanmıştır. Podyum yapısı zemindeki eğimden dolayı güney, doğu ve kuzey yönlerde payandalar ile desteklenmiştir. Yapının korunmuş temel ölçüleri 15x20 m.dir. Payandalar ve temel yapısı tamamen moloz taş ve kireç harçtan oluşmaktadır. Yapının ilginç olan özelliği ise temel yapısındaki ızgara sistemidir. Birbirini dik kesen kuzey güney yönünde 9 doğu batı yönünde ise 6 kanal şekilli düzenleme mevcuttur. Birbirini altlı ve üstlü kesen mevcut kanallar, podyumun inşası sırasında zemine döşenmiş ahşap hatıllardan kalan boşluklar olmalıdır. Temel yapısının tümü ile moloz taş ve harçtan oluştuğunu gösteren bir diğer bulgu ise bu ızgara sisteminden itibaren kesme taş bloklardan oluşan temel yapısına kadar moloz ve kireç harç yapısının devam etmesidir. Ancak ızgara sitem üzerinde kesme blok taşlarla temel yapısı devam eder. Bu kesme kalker bloklar ızgara sisteminin hemen

üzerinde temel yapısının dış cephesinde yoğun olarak kullanılmıştır. Yapının temel ve podyum dışında ana malzemesi tamamen mermerdendir.

Üst Yapı: Kontrol amaçlı olarak yapılan kazı çalışması sırasında batı cephede kesme blok kalker taşlar ve bezemeli mermer bloklar ele geçmiştir. Bu mermer bloklar arasında arşitrav, friz, tavan kaseti ve çatı blokları yer almaktadır. Arşitrav bloğu sade örnektir. Friz bloğu ise 3 fascialı arşitravdan oluşmaktadır ve 3 adet friz bloğu korunmuştur. Bu arşitrav blokları üzerinde birbirini tekrar eden figürlü kompozisyon yer almaktadır. Bu kompozisyonda antitetik grifon ve bunların arasında Tanrı Apollon'un sembolleri yer almaktadır. Grifonlar arasındaki semboller ise merkezde üç ayaklı kazan (tripod) ve onun üzerinde omphalos her iki yanında zeminden sarkan sağ ve sola eğik iki defne dalı yer almaktadır. Podyumlu yapının çatı bezemelerini oluşturan köşe akroterleri bitkisel bezemelerden meydana gelmektedir.

Temenos duvarı ve Hizmet Binaları Kompleksi: Podyumlu yapıyı çevreleyen 0.60 m. genişliğinde korunmuş duvara sahip bir temenos yer almaktadır (Resim: 6). Temenos içerisinde doğu ve güney doğu bölümünde birbirlerine simetrik iki adet farklı odalardan oluşan komplekse (hizmet binaları) ait temeller ortaya çıkarılmıştır. Podyumlu yapı 36.10 m. uzunluğundaki güneydoğu kenarını boydan boya kat eden 11.65 m. genişliğindeki alan temelleri korunmuş iki ayrı yapıdan (konut ?) oluşmaktadır. Temel iki pit-hos kalıntısından da anlaşıldığı gibi bu alanda iki ayrı yapının yer aldığı ve büyük mekanların simetrik olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Dış köşelerde temenos duvarları iç kesimine oturan mekanlar 7 x 3.60 m. ölçülerinde dikdörtgen plandadır. Temenosun köşelerinde dikdörtgen kalker kesme bloklardan kullanılmıştır. Tarım arazisi olarak kullanılması temellere kadar tahribata neden olmuştur.

Su Deposu: Podyumlu yapının hemen yanı başında kuzey tarafta podyumlu yapıdan daha önce inşa edilmiştir. Podyumlu yapının temeline paralel olmayan su deposu, aynı zamanda hem duvar örgü hem işlev ve de temenos tarafından payandalarının kesilmiş olmasıyla farklıdır (Resim: 5). Yapı yaklaşık dikdörtgen planda doğu tarafta eğimi olduğundan yüksek payandalıdır. Taban ve duvaralar hidrolik harç ile sıvanmıştır. Doğü cephesinde zeminden yukarıda pişmiş toprak boru ile temiz su çıkışı sağlanmışır. Bir diğer su çıkışı ise taban kirli suyunun aktarımı için kuzeye açılmış ve yine pişmiş toprak boru ile sağlanan ve kanalizasyona bağlanan su çıkışıdır. Yapının tahrip oluşu ya da işlevini kaybedişinden sonra temenos duvarı ile

payandaların kesildiği depo üzerine iki farklı mimari inşa edildiği kuzey güney yönde uzanan çamur harçlı moloz taşlı duvarlardan anlaşılmaktadır. Podyumlu yapı ile doğu yönündeki teras duvarı arasındaki geniş alanda zeminde kireç harçlı taban ise harç yapma yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Mozaik Tabanlı Ev: Payandalı su deposundan güney batıya doğru 5.50 m.lik bir alanda yapıların sadece temel seviyesine kadar korunmuş, dolgu topraktan elde edilen buluntular konut olarak kullanıldıklarını göstermektedir. Yaklaşık 8x8 m. ölçülerindeki yapının dört mekanı tespit edilebildi. Kutsal yol çevresinde önceki yıllarda (2004-2014) tespit edilen mimarinin benzeri bir konutun üç odası özgün olarak ortaya çıkarıldı. Tarım arazisi tabanına denk gelen bu yapı ören yerinin de en yüksek noktalarından birinde yer almakta ve tahribat daha da artmaktadır. Yapının bir diğer mekanını 4.70x4.50 m. ölçülerindeki mozaik tabanın da yer aldığı odadır. Bu mekanın batısında 4.60x4.00 m. ölçülerinde kuzeyde mozaik taban kısmen korunmuştur. Güney batı kesiminde korunan tuğla tabanın aksine mozaik döşemenin bütün tabana yayıldığı kısmen korunmuş mozaik parçalarından anlaşılmaktadır. Geç Roma (M.S. 5-6. yy) Dönemine ait bu mozaik tabanda dalgalanmalar, kırılmalar ve bu tahribattan dolayı mekanın çevresine ve dolgu toprağına karışmış halde harçlı mozaik parçaları tespit edildi. Etrafı saç örgüsü (giyoş) bandı ile çevrili mozaik Geç Antik mozaikler büyük teserularla ve özensiz yapılmış hayvan figürlerinden oluşmaktadır. Panolar içerisinde yer alan figürlerden birisi keçi, diğer panoda ise iki yunus (?) balığı aynı yönde betimlenmiştir. Diğer panolar tahrip olduğundan konu seçimi yapılamasa da benzer figürlerin yer aldığı düşünülebilir. Keçi figürlü kalitesiz mozaik parçası ve kuş (tavuk ?) figürünün yanı sıra geometrik (baklava) bezemeler de açığa çıkarılmıştır.

Tuğla tabanlı oda ile şapel (?) arasında kalan son mekan ise oldukça tahrip olmuştur. Mozaikli tabanlı oda ve tuğla tabanlı oda dolgu toprağından ele geçirilen Geç Antik Döneme ait bu mozaik tabanla aynı geometrik bezemeye sahip bir başka döşeme (?) ise opus sectile mermer parçalarıdır. Altıgen, kare ve üçgenlerden oluşan mermerlerin farklı boyutta ve tipte taban döşemesine sahip olduğu ancak özgün olarak korunmadıkları anlaşılmaktadır.

Bu mozaik koridorun güney-doğu köşesinde ve duvarları 0.40 m. korunmuş ve tabanı tahrip olmuş küçük bir kare mekanın ise tabanında yer alan tuğla döşemeli kanal nedeniyle bir duş yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu mozaikli evin kuzeye doğru devam eden diğer mekanlar arazinin

eğimi nedeniyle tahrip olmuş ve altta yer alan Prehistorik ve Helenistik tabakalarla karışmıştır.

Tuğla Tabanlı Su Deposu: Podyumlu yapının batı köşesine dayandırılarak inşa edilmiş Geç Antik Çağa (Geç Roma/Bizans) ait bir su deposu ise podyumlu yapının işlevini kaybetmesinden sonra batı köşesine yakın ve yapıya paralel inşa edilmiş Roma yapısı (mozaik tabanlı ev) arasında bulunmaktadır. Kısmen Roma yapısı duvarlarının da ortak kullanıldığı depo 3.65x6.80 m. ölçülerinde kuzey güney yönde inşa edilmiştir. Suyun geliş yolu küçük hamam ve kutsal yol arasından geçerek kuzey doğu yönde çok az korunmuştur. İki ayrı su çıkış noktası ve künkler iki farklı evresinin varlığını ortaya koymaktadır. Temizlik çalışmaları sırasında depo tabanındaki bu döşemelerin ikinci döşemenin varlığı bu taban altında kısmen korunmuş tuğla tabakadan anlaşılmaktadır. Su deposunun kuzey kesiminde bu depo ile bağlantılı 1.33x2.72 m. ölçülerinde olan hazne 0.70 m. derinliğinde küçük boyutlu bir hazne yer alır. İç cephesi tamamen sıvalı ve tabanı kare tuğlalar ile kaplıdır. Bizans Döneminde bu haznenin 1.00 ve 0.20 m. uzunluğunda 0.20 / 0.25 m. genişliğinde iki kalker blok ile bölündüğü anlaşılmaktadır.

Şapel (?): Podyumlu yapı gibi 1971-1973 yıllarında Çanakkale Arkeoloji Müzesi tarafından kazılan ve 2005-2006 Gülpınar/Smintheion Prehistorik (Kalkolitik) kazıları sırasında tabandan aşağı inilerek Prehistorik tabakaya kadar kazılan mekan podyumlu yapı temenos köşesine inşa edilmiştir. Temenosun batı köşesi yapının kuzey ve batı duvarını oluşturmakta, doğu ve güney duvarlarının ise sonradan temenos duvarına dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Yapının genel ölçüleri 7.05x4.55 m. olup doğu batı yönde konuşturılmış dikdörtgen plana sahiptir. Giriş batı dar cepheden taş döşeli ve çoğunluğu tahrip olmuş bir sahanlıktan geçilerek sağlanmıştır. Sahanlık batı köşeden güneye 0.90 m.lik bir mesafeden sonra başlar. Kapı eşik taşı 1.10 m. uzunluk ve 0.70 m. genişlikte kalker bloktan oluşur. Yapının sonradan eklenen doğu ve güney duvarları küçük boyutlu andezit kare ve dikdörtgen bloklardan oluşur. Doğu duvarda yer alan 0.80x0.80 m.lik iki ayrı destek duvarı arazinin meybinden, ilgili duvarın eklenti olmasından ve yapı beden duvarlarının yüksek olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Prehistorik kazılar sırasında yapı içerisinde ve çevresinde ele geçen çok sayıda çifte sütunlar ve üzerinde haç işareti olan çift sütun başlıklardan dolayı Hristiyanlık yapı (kilise/şapel) malzemesi burasının küçük bir şapel (?) olmalıdır.

İşlik: Podyumlu yapı temenosunun batı köşesine yakın noktada yer alır. Şapel (?) olması muhtemel yapının güney doğusundadır. İşlik doğrudan

Geç Antik Döneme aittir ve temenos duvarı üzerine inşa edilmiştir. Kalker ve andezit blokların bir arada kullanıldığı işliğe ait pres yapılan taban ve suların toplandığı bir tekne yer alır. Biriktirme teknesi kuzeyde ve andezit kanallı taşın alt kodunda yer alır. Tekne 1.70x0.50 m. ölçülerinde 0.38 m. derinliğinde ve moloz taş-kireç harçla örülmüştür. Tekne içerisi gelişigüzel sıvanmış ve doğuya doğru eğim verilmiş tekneden akıntı ise 0.16 m. çapında bir künk ile sağlanmıştır.

Mahzen: Temenos duvarı üzerine inşa edilen işlik ile yakın ilişki içindeki yapıdır. Olasılıkla bu mahzen işlikte üretilen ürünlerin depolandığı küçük bir mahzen olmalıdır. Yapı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Dış konturlarına önem verilmeyen yapı olasıyla zemine gömülmüş ve serin tutma amaçlı inşa edilmiş koruyucu bir yapıdır. Yapının zemini sıkıştırılmış toprak üzerine ince kireç tabakasından oluşmaktadır. Tabanda yapılan kazılarda Roma ve Helenistik (Megara kaseleri) seramik parçaları bir arada ele geçirilmiştir. Prehistorik Dönem seramikleri ile bir arada ele geçirilen Helenistik ve Roma Dönemi seramikleri mahzenin olası tabanı altında karışık ele geçirilmiştir.

Podyumlu Yapı Üst Yapı Elemanlarına Yönelik Çalışmalar: Podyumlu yapı daha önce kazıldığından çevrede yapılan araştırmalar önem arz etmektedir. Podyumlu yapının üst yapı bloklarının tarım arazilerinde (zeytinlik-bahçe ve tarla) sınır taşı olarak kullanılması Smintheion ören yerinde bir gelenek olduğundan öncelikli olarak moloz duvarlar içerisinde olduğu düşünülen mermer blokların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu amaçla kuzey uzun kenarda temenos dışında moloz bahçe duvarı kaldırılmış ve 18.80x19.20 m.lik alanda bahçe duvarı daha alt seviyesinde dolgu toprağa gömülü ve dizili halde üst yapı blokları tespit edilmiştir. Bu bloklar içerisinde üç adet sima bloğu ve bir adet parçalanmış halde friz bloğu ortaya çıkarılmıştır. Friz ve sima bloklarının korunma durumu oldukça zayıftır ve bezemeli kuşaklar tamamen kırık durumdadır. Bu bloklar arasına bahçe sınır duvarı taşı olarak kullanılmış bir adet giyimli heykel parçası ise en ilginç buluntudur. Giyimli bir figüre ait mermer alt etek kısmına aittir ve insan boyutları üzerinde ve yapıya applike bir heykel olduğu tahmin edilmektedir. Bu dizisi içerisinde dört parça halinde ele geçen bir arşitav-friz bloğu ise oldukça tahrip edilmiştir. Podyumlu yapı temenos duvarları güneyinde duvar dışında bir adet grifonlu arşitav-friz bloğu daha ortaya çıkarılmıştır. Bu blok üzerinde tarım toprağı yüzeyine yakın olmasından dolayı aşırı yıpranma meydana gelişir.

APOLLON SMINTHEUS TAPINAĞI RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Tayyar GÜRDAL

2014-2016 YILI APOLLON SMINTHEUS TAPINAĞI ÇALIŞMALARI

Bölgenin mimari mirasının en önemli öğelerinden birisi olan Apollon Smintheus Tapınağı işlevini yitirmiş ve her dönemde yapı öğeleri ikincil kullanımlarla parçalanarak dağılmış; doğal koşullar ve vandalizm yapı malzemelerinde geri dönüşü olmayan tahribatlar yaratarak hızla bozulmalara neden olmuştur. Yıpranmış, dağılmış zeytin bahçeleri ve zeytinyağı üretim haneleri içinde kullanılmayan, bağlamından kopan ve gittikçe yıpranan bu tarihi mekânın onarılarak korunması, kullanılarak ve sunularak yaşatılması bir yandan beldenin mimari katmanlılığını gelecek nesillere bir bilgi kümesi olarak aktarırken, diğer yandan yaratacağı artı değerle bölgeye ciddi bir dinamizm ve ekonomik girdi sağlayacaktır.

Bu bağlamda; Apollon Smintheus kutsal alanın ve tapınağın korunması ve sunumunda; kültürel peyzaj alanı içinde, ekolojik üretim alanları ve yapıları ile bütünleşen tapınağın, farklı dönemlerin değerleri olan hamam yapıları ve arkaik dönem yapı unsurları ile fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak bütünsel koruma yaklaşımı ile değerlendirilmesi alanın geleceğine yönelik temel yaklaşımlardan biridir. Tapınağın içinde bulunduğu alanın, bu alan ile bağlantılı “Apollon’un Anadolu’daki izleri” olan Didim - Söke, Klaros - İzmir, Letoon, Patara - Antalya vb. bağlantı noktaları tapınaklarla olan ilişkilerinin öne çıkartılması tarih, kültür, çevre değerleri bağlamında ele alınması koruma ve sunumdaki bir diğer temel yaklaşımdır.

1995’li yıllarda maddi değerlere göre tanımlanan ve değerlendirilen Tapınakta koruma ve sunumuna yönelik yaklaşımlar, 2014-2015 yılında bu maddi değerlerin mitolojik sahnelerde betimlenen ve Antik Dönem kaynaklarında geçen manevi değeri ile bütünleşerek günümüz çağdaş sanatın, kültürün bir ögesi olarak çok yönlü sunumu hedeflenmiştir.

Bu ilkeler ve hedefler çerçevesinde Apollon Smintheus Tapınağı’ndaki 2014-2016 yılı çalışmalar (Resim: 7-8), 5226 ve 3386 sayılı yasalar ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belirlenen arkeolojik sit alanları ve koruma alanlarında, yüksek kurul ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları doğrultusunda, yapıların ve alanın bağlamı ile birlikte değerlendirilmesi ve korunması, sağlıklılaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşamla bütünleşmesi amaçlı restitüsyon bilgilerini temel

alan, restorasyon, çevre düzeni projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projenin, değerlendirme / yorumlama ve korunmasına yönelik müdahaleleri içermektedir.

Kutsal alanın ve tapınağın maddi kültür varlığı bir değer olarak korunması, onarılarak yeniden kullanımı, manevi değerleri ile sunumu bir yandan bölgenin mimari katmanlılığını gelecek nesillere aktarırken, diğer yandan ise içinde bulunduğu alanda ve bölgede tarih, kültür, çevre değerleri bağlamında ciddi bir dinamizm ve ekonomik değerde kazandıracaktır. Bu nedenle sadece alt yapı / temelleri kalmış olan tapınağın koruma ve sunumunda; öncelikle geçmiş yıllarda yapılmış olan müdahalelerdeki yaklaşımlar korumada dil birliği sağlamak üzere ilkesel olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda 2014-2016 yıllarında yapılan çalışmalarda:

- Alt yapıda tüf ve andezit, üst yapıda ise mermer olan özgün mimari öğelerin korunarak kullanılması ve koruyucu malzemeler ile sağlamlaştırılması,
- Kırılmış parçaların hasarın niteliğine göre yeni malzeme ile güçlendirilerek tamamlanması,
- Tapınak mimarisinin mekânsal kurgusunu sunan bölümlerde özgün malzeme ile ayağa kaldırmalarla bilginin planimetrik ve üç boyutlu aktarımı, ilke olarak benimsenmiş ve bunlara yönelik müdahaleler yapılmıştır.

Mimari Blokların Gruplanması

Tapınağın çevresinde yer alan mimari bloklar öncelikle tapınak öğeleri ve alandaki diğer yapılara ait öğeler olarak ayrıştırılmıştır. Tapınağa ait olan mimari bloklar ise;

- Malzemenin türüne (andezit, mermer), kullanıldığı yere (temel, üst yapı) ve niteliğine göre ayrıştırılmıştır. Bu ayrıştırmaya göre andezit blokları; alt yapı, kaide, duvar, üst yapı vb. kullanıldığı yere göre boyutları da değerlendirilerek gruplanmış ve alanın batısında düzenlenmiş,
- Mermer olan mimari bloklar gruplanmış ancak bir bölümü alanda düzenlenebilmiştir.
- Mimari bloklara yönelik envanter kartlarındaki bilgiler kontrol edilmiş,

Tapınakta Yapılan Çalışmalar

Tapınakta mekânsal ve üç boyuta yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

- Tapınağın güneydoğu ve kuzeydoğu cephelerinde tapınağın mekânsal kurgusuna yönelik olarak iki adet özgün sütun tamburu sütunların konumunda kullanılarak, tapınağın üçüncü boyuta yönelik bilginin aktarıldığı düzenleme yapılmıştır.
- Tapınağın güneydoğu cephesinde köşeden sonraki iki sütunun konumunda kaide, tambur, kabartmalı tambur, başlık, arşitrav ve imitasyon olarak dökülen friz mimari cephe düzeninin öğeleri olarak sunum amaçlı ayağa kaldırılmıştır.
- Tapınağın *cella*, *naos* bölümlerinde temizlik çalışması yapılarak alt yapıya yönelik temel ve atkı duvarları belirginleştirilmiştir.
- Temeller arasındaki boşluklar kazılarla elde edilen veriler doğrultusunda moloz taş blokajla belirginleştirilmiştir.
- Ayağa kaldırılan mermer mimari elemanlarda yüzey temizliği yapılmıştır.
- Temizlenmiş, malzeme sorunları olan mermer bloklardan birinin üzerinde malzeme korumaya yönelik sonucu değerlendirebilmek amacıyla deneme amaçlı yüzey koruyucu kullanılmıştır.
- Onarım çalışmaları için gerekli olan tapınağın üzerine çıkan rampa kaldırılmış, tapınak dört yönden açığa çıkartılmıştır.

NİŞLİ YAPI VE BÜYÜK ROMA HAMAMI KORUMA ÇALIŞMALARI

Davut KAPLAN

NİŞLİ YAPI KONSERVASYONU

Kazısı 2009-2010 yılında gerçekleştirilen nişli yapı özgün haliyle Roma Döneminde yazıtlı salon olarak kullanılmıştır. Bizans döneminde ise yazıtlı mermer heykel kaideleri üzerindeki bronz (?) heykeller alındıktan sonra kaideleri kuru duvarlarda taş olarak kullanılmıştı. Bu maksatla yapıyı Roma Dönemindeki kullanılış şekliyle sunmak ve Bizans Dönemi yapılarıyla olan ilişkisi ve bir mekanın geçirdiği evreleri ortaya koymak için koruma ve sergileme çalışmaları gerçekleştirildi.

Daha önce kazılan ve duvarlarının Bizans döneminde tahrip edildiği nişli yapının koruma çalışmaları duvarlar üzerine yapılan pasif konservasyon

işlemi ile devam etti. Bu maksatla yapıya girişte karşı cephede yer alan ortada büyük ve yanlarda ikişer küçük olmak üzere beş adet niş Bizans Döneminde doldurulduğundan bu özgün yapı korunarak daha görsel hale getirildi. Bu bağlamda yapının özgün köşe blok taşları yerleştirilmiş ve özgün harç yapısı incelenerek bir sıra moloz taş ile korumaya alınmıştır. Nişli yapı duvarlarının konservasyonuna devam edilmiş ve kuzeyde nişlerin bulunduğu cephe ön ve arka olmak üzere pasif koruma ilkesine uygun olarak kazıdan çıkan özgün moloz taş ve söndürülmüş taş kireçten hazırlanan hidrolik harç ile örülmüştür. Moloz taşların arka cephede kare şekilli ön cephede nişler arasında ise kesme andezit bloklardan yapıldığı gibi özgün olarak yerlerine oturtularak yine imitasyon harçla derz dolgusu gerçekleştirilmiştir. Bizans döneminde nişler moloz taş ve çamur harçla kapatıldığından yapının ikinci kullanım amacının ortadan kalkmaması için bu dolgular korunmuştur. Ancak özgün Roma yapısına ait nişler biraz yükseltilerek görsel hale getirilmiştir. Bu bağlamda Roma harcına uygun söndürülmüş taş kireç, dere kumu ve tuğla tozu ile koruma gerçekleştirilmiştir.

Duvarları korumaya alınan nişli yapı (yazıtlar salonu) daha sonra özgün kaideleri üzerine heykel kaidelerinden alınarak vinç ile yerleştirilmiştir.

BÜYÜK ROMA HAMAMI APODYTERİUM KORUMA ÇALIŞMASI

Apodyterium taşıyıcı duvarlar, taban döşeme altı harcı ve atık su kanallarında doğal yollardan meydana gelen bozulmalar nedeniyle pasif koruma ilkesi uyarınca müdahale yapılmıştır. Giriş kapısı solundan başlayarak kuzey doğu köşeye kadar iki farklı duvarın bitişik yapıldığı ve dış duvarın tamamen tahrip olması ve ziyaretçi sayısındaki artış nedeniyle artan tahribatı önlemek için bir sıra hidrolik kireçle pasif koruma uygulanmıştır. Benzer uygulama kuzey cephe boyunca iç ve dış yüzeyde bir sıra köşeli ve moloz taş ile devam edilmiştir. Doğu cephede meydana gelen tahribat büyük ceviz ağaçları, karaağaç (çitlembik) ve nar köklerinin vermiş olduğu tahribat ve yıpranma yanı sıra kesitten akan toprağın mekan içerisine akmasını önlemek amacıyla kireç harçla onarım gerçekleştirilmiştir.

Apodyterium mekanını dört yandan çeviren batı köşede derinleşen kanalizasyonun doğa şartlarında tahrip olması nedeniyle özgün iki adet kal-ker levha kapak örnek alınarak imitasyonlar hazırlanmış ve duvarları onarılan kanalizasyona kapakları olarak kapatıldıktan sonra pembe tozlu çakıl ile örtülerek korumaya alınmıştır.

TAŞ KİREÇ SÖNDÜRME KUYULARI VE KİREÇ SÖNDÜRME ÇALIŞMALARI

Roma yapılarının tümünde uygulanan hidrolik harç hazırlanması ve gerekli yerlerde uygulanması için Kireç Söndürme çalışması gerçekleştirildi. Roma Döneminde büyük mimari faaliyetlere sahne olan kutsal alanda inşa edilen yapıların büyük çoğunluğu moloz taş ve kireç harçla inşa edildiğinden restorasyon ve konservasyonda da özgün malzeme kullanımına gidilmiştir. Bu bağlamda ören yeri içerisinde yapılaşmanın olmadığı ve büyük Roma hamamının doğusunda bir bahçede dolgu toprağa kireç söndürme amaçlı iki kuyu açılmıştır.

Öncelikle kireçlerin söndürüleceği küçük bir kuyu tekne amaçlı olarak açılmış ve buna yaklaşık 4 m. uzaklıkta söndürülen kireçlerin dinlendirildiği ikinci bir kuyu açılmıştır. Ölçüleri 1.20x1.50 m. olan ve derinliği 1.20 m. olan küçük kuyu moloz taşla harçsız örülmüş ve kireç söndürme işlemi bu alanda gerçekleştirilmiştir. Söndürülen kireç bu küçük kuyunun taban seviyesinden yaklaşık 4 m. uzunluğunda kuzeye meyilli olarak bir kanalla yönlendirilmiş ve etrafı yine moloz taşla örülerek eğimli bir kanal elde edilmiştir. Söndürülen kireçler bu kanaldan 1.80x3.15 m. ölçülerinde ve 1.70 m. derinliğindeki kuyuya yönlendirilmiştir. Bu kuyu da küçük kuyuda olduğu gibi moloz taşla harçsız örülmüş ve söndürülen kireçteki suyun emilimini sağlaması amaçlanmıştır. Her iki kuyu ahşap kirişler ve kapaklarla kapatılarak güvenliği sağlandıktan sonra söndürme işlemi gerçekleştirilmiştir.

ÇEVRE DÜZENLEMESİ ÇALIŞMALARI

Davut KAPLAN

Daha önceki yıllarda olduğu gibi çevre düzenlemesi ören yerinin giriş kısmından üç farklı alanda yapılmıştır. Bunlar malzeme deposunun cephe düzenlemesi, ören yeri ziyaretçi girişi ve son olarak araç giriş-çıkış noktasında yapılmıştır. Malzeme deposunun tapınağa bakan uzun cephesi inşa edildiği zaman moloz dolgu ile doldurulduğu ve üzerine çim ekildiği ve bu uygulamanın zaten ören yeri tabanında var olan taban suyu ile birleşerek depoda nem gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı için bu alanda çalışılmıştır. İlk önce moloz dolgu kaldırılmış ve depo taban seviyesinin 40 cm. altına inilerek tüm cephe taş ile kaplanmıştır. Ayrıca deponun daha iyi havalandırılması ve aydınlatılması için 150x100 cm. ebadında pencere açılmıştır. Zemininden çıkan tüm sular içeride ve dışarıda kanallara alınarak ören yerindeki ana tahliye borularına aktarılmıştır. Tüm bu çalışma alanları ören yerinin

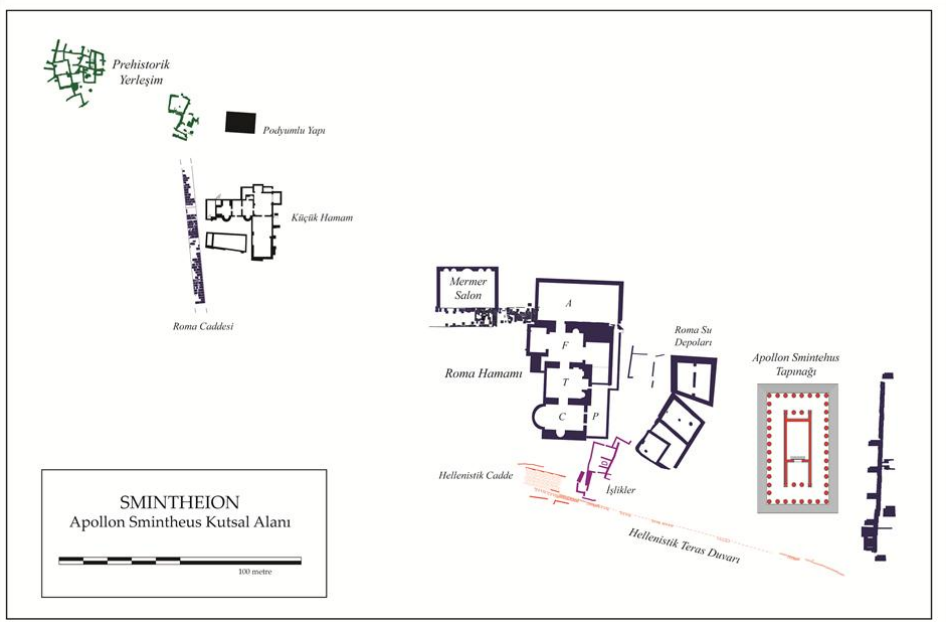
temel özelliği olan çimlendirmenin bir devamı olarak yeşil alana dönüştürülmüştür (Resim: 9).

Bir diğer çalışma alanı ören yerinin ziyaretçi üzerindeki albenisini artıracak ziyaretçi giriş kısmında (bilet gişesi) yapılmıştır. Modern yerleşimden aşağıya akan tüm yağmur sularının ören yerine zarar vermemesi için giriş basamağı yükseltilmiş ve tüm alan müze girişine kadar taş ile döşenmiştir. Böylece dikey yükselen müze duvarları ve yatay devam eden zemin bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Ayrıca ören yeri çevre duvarı daha önce moloz ile kuru duvar olarak örüldüğünden zamanla çökme ve yıkılmalar başlamış gelen sellerin tahribatını en aza indirmek için sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Ören yerlerinin temel sorunlarından biri olan ziyaretçi memnuniyeti konusu hassasiyetle ele alınmış ve engelli ziyaretçiler için araç girişi kapısı yaklaşık 70 m. olarak taşla kaplanmıştır. Bu yol aynı zamanda tapınak çimlendirilmiş alan ve hamam gibi yapıları taşarak zarar veren yağmur sularını da önlemeyi amaçlamıştır.

APOLLON HEYKELİNE AİT BACAK PARÇASININ GÖRSEL SUNUMU (MODEL VE KALIP ÇALIŞMASI)

Apollon Smintheus Tapınağı restorasyonu ve sunumu çalışmaları kapsamında “smintheus” (fare) kültü ile bağlantılı Apollon Smintheus heykeline ait mermer bacak parçası örnek alınarak bacakların model çalışması gerçekleştirilmiştir. Farklı malzemelerden akrolit olarak yapılmış heykelin bacağına ait mermer parça Gülpınar-Smintheion ören yeri müzesinde sergilenmektedir. Tasvirli sanattan bilinen ve özellikle sikkeler üzerinde betimlenen heykelin duruş pozisyonu ve ikonografiye uygun tasvirlerinden faydalanılarak model çalışması yapılmıştır. Kült heykelinin akrolit olan özgün tipi günümüze çok az bir parçası ile ulaştığından ziyaretçilerin daha kolay algılayabilmesi ve tapınağın anlaşılabilir boyutuna paralel bir çalışma ana amacın bir diğer konusudur. Antik kaynaklara göre bir fare üzerine basan ve heykeltıraş Skopas tarafından yapıldığı bilinen heykelin sikke betimleri ve adı geçen mermer parça belli oranlar çerçevesinde model alınarak fareye basan sol bacak ilk çalışma konusuna dâhil edilmiştir.

Smintheion ören yeri müze yanında yer alan sundurma altında gerçekleştirilen model çalışmalarında şekillendirilen bacaklar model bacak çalışması diz üstüne kadar ortalama 1.80 m. yüksekliğindedir (Resim: 10-11). İfade edilen alanda gerçekleştirilen laboratuvar çalışmalarında yüksek bir ahşap podyum üzerinde kil model olarak hazırlanan bacak için 8 ayrı parçadan oluşan kalıp yapımı gerçekleştirilmiştir.

Plan 1: Smintheion kutsal alanı planı.

Resim 1: Kalkolitik Smintheion yerleşimi, H12 karelağı ve M7'nin güneyden görünümü.

Resim 2: Kalkolitik Smintheion yerleşimi, H12 karelağı q2 açmasındaki M6'nın güneyden görünümü.

Resim 3: Kalkolitik Smintheion yerleşiminde H 12 karelağı M6 ve M7 mezar buluntuları.

Resim 4: Podyumlu yapı. Kazı sonrası batıdan genel görünüm.

Resim 5: Su deposu ve podyumlu yapı. Genel görünüş.

Resim 6: Podyumlu yapı hizmet binaları kompleksi.

Resim 7: 2014 Yılı restorasyon sonrası tapınak. Ön cepheden görünüm.

Resim 8: 2015 Yılı tapınak restorasyonu sonrası, doğudan bakış.

Resim 9: Müze ve malzeme deposu. Çevre düzenlemesi sonrası.

Resim 10: Sağ ve Sol bacak kil model ve kalıp alışması

Resim 11: Sağ ve sol bacak kil model üzerinden kalıp çalışması.